

NICOLAE BÂRNA

*Ipostaze ale modernizării
prozei rurale*

*Pavel Dan, Marin Preda,
Sorin Titel*

Colecția: DICȚIONARE & ENCICLOPEDII
Coperta și colaj: Florin AFLOAREI

Lector: AURA CHRISTI
Tehnoredactor: Carmen DUMITRESCU

Editura Ideea Europeană
OP-22, CP-113, Sector 1, București,
Cod 014780, România
Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

Anul apariției: 2012

Ediție Digitală

ISBN 978-606-594-014-7

Copyright © 2012 Ideea Europeană

NICOLAE BÂRNA – Repere bio-bibliografice

- Născut în 1950, studii de filologie la Universitatea din București, doctor în științe filologice;
- Cercetător la Institutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu” al Academiei Române;
- Critic literar și traducător, membru al Uniunii Scriitorilor din România;
- Colaborări (cu texte de critică literară: cronici, articole, eseuri, studii etc.) la diferite publicații („Viața Românească”, „România literară”, „Steaua”, „Luceafărul”, „Contemporanul”, „Revista Română”, „Literatorul”, „Caiete critice”, „Familia”, „Apostrof”, „Cuvântul”, „Cultura”, „Bucureștiul cultural”, „Seine et Danube”, „Nouvelles Études Francophones. Revue du Conseil Internationale d’Études Francophones”, „Dialogues francophones” etc.), la radio și la televiziune.
- Cărți publicate:

VOLUME

Țepeneag – Introducere într-o lume de hârtie, [monografie, studiu critic] București, Editura Albatros, 1998

Comentarii critice, București, Editura Albatros, 2001

Prozastice, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004

Dumitru Țepeneag, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2007

Avangardismul literar românesc, Studiu și antologie, București, Editura Gramar, 2003

EDIȚII

(în colaborare cu Constantin Hârlav și Stancu Ilin) I. L. Caragiale, *Opere*, I. *Proză literară*, II. *Teatru. Scrieri despre teatru. Versuri*, Ediție îngrijită și cronologie de Stancu Ilin, Nicolae Bârna, Constantin Hârlav, prefață de Eugen Simion, Univers Enciclopedic, București, 2000; Leonid Dimov, *Versuri*, ediție îngrijită, postfață, tabel cronologic și referințe critice de Nicolae Bârna, București, Editura 100+1 GRAMAR, 2000; Dumitru Țepeneag, *Războiul literaturii încă nu s-a terminat*, interviuri, ediție îngrijită de Nicolae Bârna, București, Editura Alfa, 2000; Dumitru Țepeneag, *Prin gaura cheii* [integrala prozei scurte a scriitorului, cu numeroase inedite reproduse după manuscrise, prefață, tablou cronologic, note, dosar critic], București, Editura Alfa, 2001; I. L. Caragiale, *Din carnetul unui vechi sufleor*, ediție, cuvânt înainte și notă de Nicolae Bârna [ediție anastatică de buzunar, cu textele reproduse din volumul *Note și schițe*, 1892, iar variantele din „Convorbiri literare”], Ploiești, Biblioteca județeană „N. Iorga”, Editura PrintEuro, colecția „Cărticica de buzunar”, 2001.

O PREJUDECATĂ TENACE ȘI CÂTEVA PRECIZĂRI TERMINOLOGICE

Oprejudecată a persistat, destulă vreme, în discursul critic și istorico-literar (dar, mai viguros încă, și în mentalitatea curentă, nu cea a publicului „inocent”, ci a „specialiștilor”) despre literatura română modernă și contemporană: literatura cu tematică rurală ar fi conservatoare, învechită, paseistă, contrară modernizării și sincronizării literaturii naționale cu tendințele novatoare ale literaturii universale (respectiv, în sens restrâns, ale literaturilor occidentale, care „dau tonul” la scară planetară).

Justificat, la un moment dat, de realități literare care, în parte, îl confirmau, acest mod de a vedea lucrurile și-a păstrat, din inerție caracterul de evidență subînțeleasă și indiscutabilă multă vreme după ce, de fapt, devenise caduc și neadecvat.

Pentru o cercetare asupra perimării treptate (nu totale nici până la ora actuală!) a acelei preconcepții privind literatura cu tematică rurală se impune, desigur, o delimitare cât de cât precisă și funcțională a acestui concept. Se cuvi-

ne să considerăm drept „literatură cu tematică rurală” acea literatură – proză literară, în cazurile de care ne vom ocupa – care are drept sursă de inspirație extraliterară realitatea – realitate complexă: materială și sufletească, „naturală” și, mai ales, antropogenă, „obiectivă” și subiectivă, exterioară (individului) și lăuntrică, socială și comunitară etc. – proprie modului de viață definit, sociologicește, prin adjectivul „rural”, adică proprie satului. Prin „sat” vom înțelege ceea ce sociologia desemnează prin acest termen, acesta fiind, de altfel, și sensul consemnat de dicționarele curente de uz general: localitate în care majoritatea populației e ocupată în agricultură. Lexicografii țin uneori să precizeze că satul e un grup de locuințe *permanente* (pentru a-l deosebi, desigur de, de pildă, coloniile agricole sezoniere ș.a.m.d.). Evident că termenul de *sat* mai presupune unele attribute, attribute nu esențiale, ci accesorii, importante, totuși. Unul dintre acestea ar fi numărul relativ scăzut al populației (există, bineînțeles, orașe mai puțin populate decât unele sate, dar media populației satelor e mai mică decât cea a orașelor). Altul, de fapt corelat cu cel dintâi, ar rezida în densitatea redusă a populației și densitatea redusă a habitatului, în preponderența covârșitoare a locuințelor individuale – familiale, de fapt –, înconjurate, fiecare dintre ele, de curte și de anexe gospodărești specifice. Alt atribut sătesc ar fi gradul de modernizare în ceea ce privește civilizația materială (dotări edilitare etc.) și instituțional-culturală (școli, cinematografe, biblioteci etc.), atribut care variază în funcție de zona geografică și de epocă (cutare sat de azi poate fi, sub acest raport, mult mai urbanizat decât cutare orașel de acum o sută de ani). Altul, în sfârșit, foarte important, ar fi ansamblul de reguli de comportare inter-

personală, de relații interumane, spiritualitatea caracteristică, apartenența majorității populației la mentalități tradiționale, pre-moderne (și această caracteristică e variabilă în funcție de epoci, pătrunderea „modernității” la sat fiind un proces lent și neîncheiat încă, dar neîntrerupt și, după cât se pare, ireversibil).

Combinarea, în diferite proporții, a acestor însușiri ale satului, adică ale mediului de viață rural, definește fiecare caz particular, fiecare sat în parte. Uneori, însăși ocupația preponderantă a populației poate fi mai puțin importantă decât celelalte însușiri (au putut exista sate de meșteșugari sau comercianți, ca Humuleștii din vremea copilăriei lui Creangă, indubitabil sat, și nu târg, ș.a.m.d.). Se poate însă accepta că, în practică – și pentru abordarea noastră, cel puțin, în care identitatea culturală a locuitorilor primează – nu se pot face confuzii grave. Oricine va sesiza, intuitiv, deosebirea dintre un sat și un orașel puțin populat și cu aspect peisagistic câmpenesc, oricine va ști să deosebească un sat (care are și un stabiliment de băi, să zicem, sau un sanatoriu construit în vecinătate) de o stațiune termală sau climaterică „propriu-zisă”. O colonie de muncitori agricoli sezonieri *nu* e, desigur, un sat, așa după cum o colonie de arheologi sau de pictori *nu* e un oraș. Ele sunt, însă, ejecții temporare ale satului (prima) ori orașului (a doua), iar cei care le populează țin, prin modul de viață, de mediul rural, respectiv de mediul urban.

Termenul de „rural” ne interesează, însă, aici, în măsura în care e menit să definească un anumit fel de literatură. În acest sens, accepția lui se referă în primul rând și în chip esențial la „materialul” uman care populează respectiva literatură (narrator, personaje). Dacă personajele – ori, după caz, majoritatea personajelor,

personajul principal și cele de prim plan – sunt săteni, oameni trăitori în mod permanent la sat, atunci se poate spune că proza în care există aceștia este „cu tematică rurală”. Non-agricultorii satelor – meșteșugari, arendași, comercianți, muzicanți profesionalizați, intelectuali (preoți, medici, profesori, ingineri, notari ori avocați), servitori și paznici, cadre ale organelor de ordine publică ș.a.m.d. – *fac parte* din umanitatea rurală, chiar dacă proveniența lor poate fi citadină, ori dacă, localnici fiind ori săteni de origină, formarea lor profesională va fi presupus un răstimp de viațuire citadină. Literatura „cu tematică rurală” – ori mai pe scurt, „literatura rurală” – va fi, așadar, prin personajele ei, o literatură preponderent – dar nu exclusiv – țărănească.

Prin recurs la acest criteriu al preponderenței personajelor, pot fi clasate ca „rurale” opere întregi ori porțiuni limitate ale acestora. O operă poate fi considerată „cu tematică rurală” în întregime ori pe secțiuni (astfel, *Delirul* și *Marele singuratic*, cărți „citadine”, cuprind segmente de proză rurală). O dramă, un conflict consumat între orășeni aflători temporar – vizită, concediu, popas, deportare, misiune profesională etc. – la țară nu este subiect de literatură rurală, ci, eventual, de literatură citadină în peisaj rustic. Simetric, o narațiune al cărei conflict se întâmplă între țărani, implicând chestiuni și mentalități țărănești, poate avea drept scenă de desfășurare orașul, dar e aparținătoare prozei rurale. Astfel, de pildă, în *Marele singuratic*, unele discuții între Niculae și Simina, deși au loc la Siliștea Gumești, *nu* sunt „proză rurală”, ci se subsumează prozei citadine a lui Marin Preda (chiar dacă Niculae e fiu de țărani), în vreme ce vizita lui Ilie Moromete la București, făcută ca să-și convingă băieții să se întoarcă în sat, evo-

cată direct sau aluziv în mai multe rânduri în opera lui Preda, este un subiect de proză rurală (chiar dacă Nilă, Achim și Paraschiv au devenit, formal, prin locul de reședință și prin ocupație, orășeni, iar conversația are loc la ultimul etaj al impunătorului bloc Algiu din bulevardul I. C. Brătianu, în inima Capitalei).

Oricum, deși nu e inutil să alegem niște criterii operaționale, e de prisos să precizăm că determinarea a *ce anume* este „proză rurală” nu pune probleme insurmontabile și că intuiția nu dă greș. Proza rurală nu e, în mod evident, una care „se întâmplă” la țară, ci una despre țărani, despre săteni (inclusiv ne-țărani), și care privește satul ca univers de viață.

Termenul de „rural” are drept sinonime parțiale pe cei de „rustic” și „bucolic”. Aceștia din urmă, mai apropiați între ei și mai depărtați de primul, au dobândit, mai ales atunci când sunt utilizați pentru a caracteriza opere literare, nuanțe legate în special de aspectul peisagistic al lumii satelor – și din jurul satelor –, putând fi comutați cu „câmpenesc”, ceea ce nu prea e posibil în ce-l privește pe „rural”. „Rustic” și, mai ales, „bucolic” poartă conotația, de neînălțurat, a unui oarecare idilism de convenție. Într-o carte despre *Universul rustic în literatura română*, Sultana Craia a încercat – deși și-a declinat pretenția la rigoarea terminologică – să fixeze explicit diferența între *rural* și *rustic*, diferență certă în pofida înrudirii etimologice a celor două cuvinte: „Termenii *rustic* și *rural* nu sunt utilizați ca perfect sinonimi. Cel dintâi se referă îndeosebi la dimensiunea naturală, la literatura în care societatea țărănească este încă patriarhală și neconflictuală și există în forme tradiționale. Cel de al doilea se referă la sfera comportamentului, mentalității, structurilor și tensiunii sociale, și

ulterior și politice, adică la societatea țărănească intrată în modernitate”¹. Evident, distincția astfel formulată poate fi acceptată ca o convenție, mai mult sau mai puțin arbitrară. Mai prudent ar fi însă probabil, să înțelegem prin *rustic* ceea ce aparține văzului (ori percepției senzoriale în general, peisajul, descriția), iar prin *rural* ceea ce ține de ascultarea *vocilor* (exteriorizate sau lăuntrice) ale personajelor. De inspirație „rustică” ar fi, așadar, o literatură inspirată de contemplarea spațiului sătesc (deci, implicit, o literatură mai ales lirică), în vreme ce de inspirație „rurală” ar fi una centrată pe umanitatea – individuală ori colectivă – a satelor, deci o literatură precumpănitor epică sau analitică.

---

¹ Sultana Craia, *Orizontul rustic în literatura română*, București, Editura Eminescu, 1985, p. 6.